

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	9
Εισαγωγή	13
Οι συγγραφείς του τόμου	19
1. Ιδεολογικές και πολιτικές εγγραφές στην ξενόγλωσση εκπαίδευση <i>Βασιλική (Μπέση) Δενδρινού</i>	27
2. Πολυγλωσσία: Από τον δημόσιο λόγο στην εκπαιδευτική πρακτική <i>Αγγελική Κουλιάρη</i>	53
3. Ο νέος πολιτικός λόγος για τη διαπολιτισμική εκπαίδευση υπό το πρίσμα της διαγλωσσικότητας <i>Ρούλα Τσοκαλίδου</i>	73
4. Η σημασία της διαγλωσσικής διαμεσολάβησης στο πλαίσιο πολυγλωσσικών πολιτικών στην Ευρώπη: Η περίπτωση του ΚΕΠΑ <i>Μαρία Σταθοπούλου</i>	93
5. Αμφισβητώντας τα προνόμια των πλειονοτικών μαθητών/τριών: Προτάσεις κριτικής εκπαίδευσης με βάση κείμενα ταυτότητας μεταναστών μαθητών/τριών που φοιτούν στο ελληνικό σχολείο <i>Αργύρης Αρχάκης</i>	115
6. Γλώσσα, συμβολική βία και διαχείριση ταυτοτήτων: Το παράδειγμα των μαθητών της μουσουλμανικής μειονότητας στη Θράκη <i>Θάλεια Δραγώνα & Άννα Φραγκονδάκη</i>	143
7. Σχεδιασμός του Ενιαίου Πλαισίου Προγράμματος Σπουδών για εκμάθηση γλωσσών από ενήλικες πρόσφυγες <i>Βασιλική Μητσικοπούλου, Ευδοκία Καραβά & Μαρία Ιακώβου</i>	167

8.	Η αναγκαιότητα χάραξης μιας ενιαίας γλωσσικής πολιτικής: Η περίπτωση της Ισπανικής ως ξένης γλώσσας στην Ελλάδα <i>Αγγελική Αλεξοπούλου</i>	195
9.	Η διαμόρφωση κοινωνικής αντίληψης σχετικά με την αξία μιας γλώσσας ως εργαλείου επιβολής γλωσσικής πολιτικής: Η περίπτωση της Ιταλικής στην Ελλάδα <i>Αντώνης Βεντούρης</i>	215
10.	Διδασκαλία και πιστοποίηση της Τουρκικής ως δεύτερης/ξένης γλώσσας στην Ελλάδα: Δυσκολίες και προκλήσεις στο πλαίσιο μιας αντιφατικής γλωσσικής πολιτικής <i>Ελένη Σελλά-Μάξη & Μαρία Μαυροπούλου</i>	239
11.	Το Ενιαίο Πρόγραμμα Σπουδών για τις Ξένες Γλώσσες ως εκπαιδευτική καινοτομία: Ζητήματα και προοπτικές καθολικής εφαρμογής <i>Ευδοκία Καραβά</i>	263
12.	Τα ψηφιακά μέσα στο σχολικό περιβάλλον της ξενόγλωσσης εκπαίδευσης στην Ελλάδα <i>Στέλιος Μαρκαντωνάκης</i>	293
13.	Προς μια κριτική ανάλυση του ψηφιακού εκπαιδευτικού λόγου <i>Δημήτρης Κουτσογιάννης</i>	321
14.	Εκπαίδευση Επιμορφωτών ΤΠΕ Β' επιπέδου για τις ξένες γλώσσες: Από την παιδαγωγική των γραμματισμών στην κατασκευή νέων ταυτοτήτων <i>Βασιλική Μητσικοπούλου</i>	347
15.	Εναλλακτικές μορφές επιμόρφωσης για την επαγγελματική ανάπτυξη ξενόγλωσσων εκπαιδευτικών <i>Μαριάνθη Κοταδάκη</i>	371
	Ευρετήριο όρων	397

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ο τόμος αυτός είναι αφιερωμένος στην Ομότιμη Καθηγήτρια του ΕΚΠΑ Βασιλική Δενδρινού, την καθηγήτρια, μέντορα, συνάδελφο και φίλη Μπέση –όπως την αποκαλούν όλοι οι συνάδελφοι και πρώην φοιτητές της–, την οποία τιμούμε για την προσφορά της στον χώρο της ξενόγλωσσας εκπαίδευσης τα τελευταία σαράντα χρόνια. Η πρωτοπορία και η καινοτομία που χαρακτηρίζουν το έργο της καθ' όλη τη διάρκεια της επιστημονικής της πορείας έχουν επηρεάσει σημαντικά το τοπίο της ξενόγλωσσας εκπαίδευσης στην Ελλάδα και, ποικιλοτρόπως, πολλές γενιές μαθητών και καθηγητών Αγγλικής.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1980 ανέλαβε ως επιστημονική υπεύθυνη τη συγγραφή των εγχειριδίων *Taskway English 1, 2* και *3* για τις τρεις τάξεις του γυμνασίου, τα οποία καταγράφηκαν στη διεθνή βιβλιογραφία ως τα πρώτα εγχειρίδια Αγγλικής που υιοθέτησαν τη δραστηριοκεντρική προσέγγιση, μια προσέγγιση η οποία έγινε διεθνώς γνωστή τουλάχιστον δέκα χρόνια μετά τη συγγραφή των εγχειριδίων και αξιοποιείται μέχρι και σήμερα.

Πρωτοπόρος στη σκέψη και βαθιά δημοκρατικό άτομο, με μια εσωτερική ανάγκη να προσφέρει στον τόπο της, κινήθηκε πάντα με γνώμονα το κοινό καλό και άφησε το αποτύπωμά της σε πολλές θεσμικές αποφάσεις που θα μας ακολουθούν τα επόμενα χρόνια. Από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 κατέγραψε την ανάγκη χάραξης μιας τεκμηριωμένης εκπαιδευτικής γλωσσικής πολιτικής η οποία θα είναι αποτέλεσμα έγκυρων κριτηρίων και όχι απλώς υπουργικών αποφάσεων. Μιας εκπαιδευτικής γλωσσικής πολιτικής που θα προσδιορίζει ποιες γλώσσες διδάσκονται, με ποιους όρους και με ποιο τρόπο η ξενόγλωσση εκπαίδευση θα ανταποκρίνεται στις ανάγκες των πολιτών. Μιας εκπαιδευτικής γλωσσικής πολιτικής που θα περιλαμβάνει όλες τις γλώσσες, μικρές και μεγάλες, ισχυρές και αδύνατες, μητρική και «ξένες», και η οποία θα λειτουργεί σε διάφορα επίπεδα για την εξάλειψη γλωσσικών ανισοτήτων.

Η Μπέση Δενδρινού έγραφε το 1996: «Η εκπαιδευτική μας πολιτική και οι αποφάσεις ως προς την ξενόγλωσση παιδεία στη δημόσια εκπαίδευση προάγουν μόνο τις ισχυρές γλώσσες και με τον τρόπο αυτόν συμβάλλουν στη διατήρηση της γλωσσικής ανισότητας στην Ευρώπη. Η πολιτεία φέρει ευθύνη για τη διαμόρφωση μιας γλωσσικής πραγματικότητας την οποία, σε τελική ανάλυση, δεν την επιθυμεί γιατί ο υπάρχων καταμερισμός δεν εξυπηρετεί τα “εθνικά” συμφέροντα». Αποδομώντας τον ρόλο της Αγγλικής, επίσης, επισημαίνει ότι δεν υπάρχει τίποτα το φυσικό στη χρήση της ως *lingua franca*, ούτε στην προώθησή

της ως μιας «ουδέτερης» γλώσσας που εξυπηρετεί την οικονομική ανάπτυξη και τεχνολογική πρόοδο.

Στα πανεπιστημιακά έδρανα μιλούσε για την προώθηση ενός ευρωπαϊκού λόγου για την πολυγλωσσία, την πολλαπλογλωσσία και τη διαμόρφωση ενός πολυγλωσσικού ήθους επικοινωνίας στις ευρωπαϊκές κοινωνίες. Υποστήριζε την προώθηση εναλλακτικών μοντέλων γλωσσικής εκπαίδευσης που αποσκοπούν στη δόμηση μιας νέας παιδαγωγικής ταυτότητας του πολίτη και μιλούσε για μια αγοραία λογική που προωθεί κυρίως την εκμάθηση γλωσσών που έχουν ιδιαίτερη αξία στην αγορά εργασίας στην Ευρώπη και που παρεμποδίζει την προοπτική διαμόρφωσης γλωσσικών πολιτικών οι οποίες διασφαλίζουν τη γλωσσική και πολιτισμική ισοτιμία.

Η προσέγγισή της αντλούσε από διάφορα επιστημονικά πεδία, όπως αυτά της κοινωνικής σημειωτικής και της κριτικής ανάλυσης λόγου, που της επέτρεπαν να επανεξετάζει με κριτική οπτική τα πεδία της παραδοσιακής ξενόγλωσσης εκπαίδευσης και της εφαρμοσμένης γλωσσολογίας. Υποστήριζε με πάθος, για παράδειγμα, ότι το πολυγλωσσικό ήθος επικοινωνίας και η πολλαπλογλωσσία των πολιτών ως στόχοι της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν μπορούν να προωθηθούν από μονογλωσσικά μοντέλα διδακτικής, όπως αυτά της διδακτικής της Αγγλικής, της Ισπανικής, της Ελληνικής ως ξένης ή δεύτερης γλώσσας, καθώς αυτά προάγουν τη γλώσσα, τα πολιτισμικά προϊόντα και τον πολιτισμό τον οποίο μελετούν και διδάσκουν και ως εκ τούτου είναι πολιτικά προσδιορισμένα. Επισήμανε ότι για τον σκοπό αυτό απαιτούνται πολυγλωσσικά μοντέλα διδακτικής των γλωσσών και κοινά πλαίσια αναφοράς για τη διδασκαλία, εκμάθηση και αξιολόγηση της γλωσσομάθειας.

Βασική προϋπόθεση για ένα τέτοιο εγχείρημα, σύμφωνα με την Μπέση Δενδρινού, είναι να στρέψουμε την προσοχή μας στην αναμόρφωση του παραδοσιακού κανόνα και στη δημιουργία ενός ετερογλωσσικού και ετεροφωνικού *habitus*. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μέσα από τον σχεδιασμό εναλλακτικών τρόπων γλωσσικής και ξενόγλωσσης εκπαίδευσης, που θα βασίζονται σε θετικές αναπαραστάσεις της γλωσσικής και πολιτισμικής πολυμορφίας. Για να γίνει αυτό, όμως, οι Ευρωπαίοι πολίτες πρέπει να εκπαιδευτούν για να τη χρησιμοποιούν ως θετικό πόρο.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν, επίσης, οι απόψεις της για την πολιτισμική εκπαίδευση, καθώς υποστηρίζει ότι, σε αντίθεση με την κοινή πρακτική σε αρκετά προγράμματα, η πολιτισμική εκπαίδευση θα πρέπει να συνδέεται με τη διδασκαλία των ξένων γλωσσών. Κι αυτό γιατί στο πλαίσιο ενός ξενόγλωσσου προγράμματος που στοχεύει στον πολυγλωσσικό γραμματισμό, η διαγλωσσική και η διαπολιτισμική ικανότητα πρέπει να θεωρούνται αλληλένδετες. Τότε μπο-

ρεί να γίνει κατανοητό στους μαθητές και τις μαθήτριες ότι οι γλωσσικές πρακτικές και οι πρακτικές λόγου είναι στην πραγματικότητα κοινωνικοπολιτισμικές πρακτικές. Η πρόκληση, επομένως, για τους νέους τρόπους γλωσσικής εκπαίδευσης βρίσκεται στην ανάπτυξη ικανοτήτων για διαγλωσσική και διαπολιτισμική επικοινωνία που βοηθούν τους πολίτες να διαπραγματεύονται τις γλωσσικές και πολιτισμικές διαφορές. Λόγια σημαντικά της Μπέσης Δενδρινού που αποκτούν ακόμη μεγαλύτερη σημασία σήμερα, σε μια περίοδο όπου στην Ευρώπη το μεταναστευτικό είναι το μεγαλύτερο πρόβλημα και τα εκπαιδευτικά συστήματα όλων των ευρωπαϊκών χωρών υποδέχονται μαζικά μετανάστες και πρόσφυγες μαθητές από ένα διαφορετικό πολιτισμικό περιβάλλον από αυτό της Ευρώπης.

Για την Μπέση Δενδρινού η γλωσσική παιδεία και η ξενόγλωσση εκπαίδευση που στοχεύει στην ανάπτυξη πολυπολιτισμικής συνειδητότητας συνεπάγονται μια διαφορετική αντίληψη του πολύγλωσσου ομιλητή: την αντίληψή του ως ατόμου που μαθαίνει μια γλώσσα για να τη χρησιμοποιήσει ως γλώσσα επαφής, όχι ως κάποιου που προσπαθεί να προσομοιάσει τον φυσικό ομιλητή της. Αυτός ο πολύγλωσσος ομιλητής αναπτύσσει την ικανότητα να λειτουργεί στα όρια μεταξύ πολλών γλωσσών, να ελίσσεται σε επικοινωνιακά συμβάντα χρησιμοποιώντας τις κοινωνικοπολιτισμικές γνώσεις και δεξιότητες που έχει αναπτύξει ως χρήστης της γλώσσας και αξιοποιώντας στο έπακρο τις επικοινωνιακές του στρατηγικές και την ικανότητά του να χειρίζεται πολυτροπικά κείμενα. Πρόκειται δηλαδή για έναν ομιλητή που είναι ο ίδιος παραγωγός νοήματος και χρησιμοποιεί όλους τους διαθέσιμους σημειωτικούς πόρους και μέσα όποτε έρχεται σε επαφή με χρήστες άλλων γλωσσών.

Μιλάει, επίσης, η Μπέση Δενδρινού για την αντιφατική ταυτότητα του εκπαιδευτικού της Αγγλικής στην Ελλάδα, η οποία διαμορφώνεται από τη θέση του ως εκπαιδευτικού της «περιφέρειας» που υπηρετεί μια γλώσσα του «κέντρου». Η αντίφαση που βιώνει ο Έλληνας εκπαιδευτικός γίνεται ορατή όταν προσπαθεί να εφαρμόσει θεωρίες, μεθόδους και τεχνικές που προτείνονται από το «κέντρο», οι οποίες όμως μπορεί να μην έχουν το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα, καθώς συχνά συγκρούονται με τις κοινωνικές αξίες και πρακτικές του ιδίου και των μαθητών του. Και αυτό γίνεται καθώς όλη η εκπαίδευσή του τον ωθεί στην υιοθέτηση μιας μονογλωσσικής ιδεολογίας, παρ' όλο τον δημόσιο λόγο στους κύκλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την εξασφάλιση του γλωσσικού πλουραλισμού και της πολιτισμικής πολυφωνίας.

Στην προσπάθειά της να κάνει πράξη αυτές τις απόψεις για τη γλωσσική παιδεία και εκπαίδευση, η Μπέση Δενδρινού πάντα έριχνε γέφυρες ανάμεσα στα τμήματα ξένων γλωσσών και προωθούσε τη χρήση της Ελληνικής ως μιας κοινής γλώσσας επικοινωνίας στην οποία θα αναπτύξουμε έναν λόγο για να συζητάμε

μεταξύ μας για τα θέματα της γλωσσικής και ξενόγλωσσης εκπαίδευσης. Για τον λόγο αυτό ο τωρινός τόμος υιοθετεί την ελληνική γλώσσα για να μιλήσει για ζητήματα που αφορούν όλες τις γλώσσες που διδάσκονται στην Ελλάδα, όχι μόνο την Αγγλική. Μέσα από δικές της πρωτοβουλίες βρεθήκαμε, επίσης, πολλές φορές μαζί με συναδέλφους από διάφορα τμήματα ξένων γλωσσών και της ελληνικής φιλολογίας από την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη για να συζητήσουμε για τις γλώσσες και για να συνεργαστούμε, ξεπερνώντας στενόμενους απόψεις και αγκυλώσεις του παρελθόντος που συχνά καλλιεργούσαν ανταγωνιστικές σχέσεις ανάμεσα στα τμήματά μας.

Όλα αυτά που αναφέρθηκαν παραπάνω με μεγάλη συντομία και απλοποίηση αποτέλεσαν το θεωρητικό πλαίσιο πάνω στο οποίο κινήθηκε η Μπέση Δενδρινού μέσα από τις δημοσιεύσεις της και το οποίο στη συνέχεια αξιοποίησε για την υλοποίηση των στόχων της. Είναι η περίοδος μετά το 2000 κατά την οποία ανέλαβε μεγάλα ευρωπαϊκά έργα και τα αξιοποίησε για να πραγματοποιήσει καινοτόμες παρεμβάσεις που αλλάζουν το τοπίο στην ξενόγλωσση εκπαίδευση στον τόπο μας: το Κρατικό Πιστοποιητικό Γλωσσομάθειας γίνεται το πρώτο πολυγλωσσικό σύστημα πιστοποίησης σε ευρωπαϊκό και σε διεθνές επίπεδο με κοινές προδιαγραφές για όλες τις γλώσσες, τις οποίες αντιμετωπίζει ως ισότιμες, και εισάγει καινοτομίες όπως η γλωσσική διαμεσολάβηση, τα διαβαθμισμένα τεστ και η ηλεκτρονική του έκδοση. Το Πρόγραμμα Εκμάθησης της Αγγλικής σε Πρώιμη Παιδική Ηλικία (ΠΕΑΠ) εφαρμόζει καινοτόμους τρόπους εκμάθησης της Αγγλικής από την Α΄ Δημοτικού, ενώ το Ενιαίο Πλαίσιο Σπουδών για τις Ξένες Γλώσσες (ΕΠΣ-ΞΓ), ξεφεύγοντας από τη λογική ενός περιοριστικού αναλυτικού προγράμματος, θέτει για πρώτη φορά ένα κοινό πλαίσιο για όλες τις γλώσσες, αυτές που διδάσκονται σήμερα αλλά και αυτές που μπορεί να διδασκούνται στο μέλλον στο ελληνικό δημόσιο σχολείο. Τα έργα αυτά, ανεξάρτητα από τον αντίκτυπό τους στην εκπαιδευτική σκηνή στην Ελλάδα, αναγνωρίστηκαν ως δείγματα καλής πρακτικής από το Συμβούλιο της Ευρώπης, το Κέντρο Σύγχρονων Γλωσσών και άλλους διεθνείς επιστημονικούς φορείς.

Ο αντίκτυπος, λοιπόν, από το έργο της Μπέσης Δενδρινού είναι μεγάλος και σε τοπικό και σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Εμείς που τη ζήσαμε από κοντά και είχαμε την τύχη να μαθητεύσουμε κοντά της και να δουλέψουμε μαζί της αναγνωρίζουμε ότι το κίνητρό της σε ό,τι αναλάμβανε ήταν πάντα το ίδιο: να προσφέρει. Να προσφέρει στον τόπο, στους συναδέλφους, στους φοιτητές και στους συνεργάτες της. Και την ευχαριστούμε πολύ για αυτό!

Βασιλική Μητσικοπούλου και Ευδοκία Καραβά
Αθήνα, Σεπτέμβριος 2019